

A kulturális intézetek könyvtárai, mint az interkulturális kommunikáció csatornái

Kovács Ilona

Az elkövetkezőkben olyan könyvtárak – a magyarországi amerikai, brit, francia, bolgár, osztrák, német, szovjet, lengyel és a külföldi magyar intézetek könyvtárainak –, bemutatkozására kerül sor, amelyek idegen kulturális közegben egy adott kultúra reprezentálására vállalkoznak. A külföldi magyar intézetek, illetve általában a kulturális intézetek gyűjteményeinek ügye körében elsősorban szakmai kérdésként jelentkeznek. Napjainkban a probléma azonban másfajta összefüggések átgondolására is késztet.

E könyvtárak rendeltetése információk és értékek, vagyis 'üzenet' közvetítése, azaz kultúrák közötti kommunikáció megteremtése.

Ma már lényegében tudományos közhely, hogy a kommunikáció a társadalom érintkezésének alapvető formája. A kommunikáció célja a kölcsönös megértés biztosítása. Minden kapcsolatteremtés során a megértés garanciái a kommunikációs szisztéma jellegében, annak formáiban és hatékonyságában rejlenek.

A kommunikációs modell feltételezi a folyamat mindkét végén a dinamizmust, vagyis azt, hogy a szándék viszontszándékra lel. Az információt küldő üzenete az információt fogadó közegre talál, s ebben a modellben a viszontjelzés reménye is benne foglaltatik. A folyamatban az információt kibocsátó forrás és a fogadó szerepe mellett nem kisebb a jelentősége az információt közvetítő médianak, illetve esetünkben a médiák gyűjtőhelyének, a könyvtáraknak.

A kommunikációs folyamat bizonyos kommunikációs rendszerben realizálódik, s a kommunikációelmélet teoretikusai e rendszerek működésének számos feltételét és sajátosságát tisztázták. Közülük a vizsgált kérdés vonatkozásában különösen figyelemreméltók a következők:

- mindenekeelőtt szükséges egy olyan viszony kialakítása, amely „generálja” a kommunikációt,
- a kommunikátornak tisztában kell lennie azal, hogy milyen hatásokat kíván elérni a kommunikációs folyamat eredményeként,
- a rendszer hatékonysága nagymértékben függ az információszükséglet és a szükséges információ egyensúlyától, valamint
- a nyilvánosság mértékétől.

Ha a könyvtárakat a kommunikációs rendszer részeként kezeljük, a kommunikációs folyamat alaptörvényei a könyvtárak működésénél

kapcsolatos stratégiák kialakításában is meghatározó szerepet kell, hogy betöltsenek.

A könyvtárak vonatkozásában a kommunikációs rendszer egy sajátos formája az a könyvtártípus, amely tudatosan törekszik a kultúrák közötti információk tranzakciójának bonyolítására. Az intézményrendszer kialakulása a zárt nemzeti kultúrák kialakulásának és definiálásának időszakára esik, amely összekapcsolódott a nemzeti kultúrák megismertetésének igényével. Bizonyos országok több mint egy évszázada megteremtették ezt az intézménytípust (pl. Franciaország), mások öt-hat évtizede vetették meg az alapjait (pl. Egyesült Államok, Nagy-Britannia). Magyarország az első világháborút követő periódusban eszmélt a feladatra, s szervezte meg az első külföldi magyar intézeteket. Tehát az interkulturális kommunikáció csatornájának szerepét évtizedek óta vállalják ezek az intézmények, de ebben a kontextusban a kérdés analizésére eddig még nem került sor.

Általában minden jelenség tartós észlelése iniciálja az elméleti vizsgálódást. A kommunikációkutatás a tömegkommunikációs eszközök és az információs ipar robbanásszerű fejlődésével került az érdeklődés középpontjába. Maga a tömegkommunikáció és információs ipar néhány évtizede építette már rendszerét, mire az analizis igénye az 1960-70-es évek fordulóján széles körben felmerült.

Ezek a vizsgálatok elsősorban a tömegkommunikáció kérdéseivel foglalkoztak. Az elemző munka természetesen a kommunikáció tradicionális formáit is felölelte, s számos más diszciplína, (biológia, nyelvészet, pszichológia stb.) területén folyó kutatásokat is felhasználta a kérdés tisztázására. Ezek az elemzések a kommunikációs folyamat egyetemes jellemzőit, illetve egy-egy kultúra keretén belül érvényes törvényeit vizsgálták. Sajátos szempontokat vetett fel azonban az a szituáció, amikor a kommunikációt kultúrák szembesülése is befolyásolta.

A kapcsolat és hatástörténet az európai összehasonlító irodalomtörténet, nyelvészet, néprajz-, stb. kutatás területén nagy múltra tekint vissza. Magának az *interkulturális kommunikációs* folyamatnak a vizsgálatára azonban szintén csak az 1960-as, illetve az 1970-es években terelődött a figyelem (M.H. Prosser, L.S. Harms, F. Ionsef, J.C. Condon stb.).

Két felismerés terelte ebbe az irányba a kutatást. Egyrészt az, hogy az Egyesült Államokban a

multikulturális társadalom koncepciója elismert tényné vált. Az amerikai társadalom tudomásul vette, hogy hosszú távon sokféle etnikum együttélésével kell számolni és kommunikációjuk megteremtésével lehet a társadalmat megszervezni. Az egy társadalom keretén belül együttélő kultúrák kommunikációjának kérdése hasonló módon érintette Kanadát, Ausztráliát – s a modern munkaerőemigráció következtében – számos európai országot (pl. Svédország, Németország etc.). A kutatást ösztönző másik tényező a fejlődő országok és a fejlett nyugati világ kultúrájának szembesülése és kommunikációjának felgyorsulása volt.

A vizsgálat egyik ága a *kulturális dialógus* szellemében végzi elemzéseit, amely a kommunikáció esélyeit, a kommunikációt megteremtő közös feltételeket kutatja, a másik irányzat a kultúrák közötti kommunikáció korlátait, a *krízis forrásait* analizálja.

A kutatás az interkulturális kommunikáció széles skálájára (verbális, non-verbális, folklór, zene stb.) kiterjed, de nem foglalkozott eddig a könyvtárakkal, mint az interkulturális kommunikációs rendszer csatornájával. Az *összehasonlító könyvtártudomány* a szakma eredményeinek nemzetközi összehasonlítására vállalkozott, de nem tekintette feladatának a kultúrák közvetítő szerep analizését.

A kilencvenes évek Európájában nyilvánvalóan nagyobb érzékenységre és újabb dimenziók felismerésére készített a bekövetkezett történelmi fordulat. Az integrációs folyamatok felgyorsulásával a Globus összezugsorodásának MacLuhan-i víziója közelebb jut a beteljesüléshez.

A határok elmosódása, a demokrácia, s nyomában a nyilvánosság bővülése az interkulturális kommunikáció esélyeit növeli. Az új kommunikációs rendszerek kiépítésének időszakában a meglévő intézményrendszer megértése, újraértékelése, céljainak ismételt definiálása, s a kommunikációs rendszerek törvényei szerint a stratégiák újragondolása válik lehetővé és szükségessé.

A könyvtári rendszerek vonatkozásában ez a vizsgálatás nyomon követheti egyrészt

- a minket partnernek tekinthető külföldi intézeteket és könyvtáraikat, másrészt
- az általunk tudatosan megtervezett, a hazai kultúrát külföldön reprezentáló magyar intézetek könyvtárait,
- harmadsorban nem érdektelen megvizsgálni a spontán, a tudományos érintkezés során

A kulturális intézetek könyvtárai, mint az interkulturális kommunikáció csatornái

kialakuló kommunikációs folyamat eredményeként másutt szerveződő, a nemzeti kultúrák kutatását elősegítő gyűjteményeket, vagyis az ún. germanica, fennica, americana, stb. és az ebbe a sorba illő hungarika anyagok ilyen szerepét, lehetőségeit és a valós helyzetét.

Irodalom

1. ANGELUS Róbert: Kommunikáló társadalom. Budapest : Gondolat, 1983. 185 p.
2. Cultures et communication. In: Inter cultures no 7 (septembre 1989). 131 p.
3. ESCARPIT, R.: Theorie générale de l'information et de la communication. Paris : Hachette, 218 p.
4. ESTIVALS, Robert: Schémas pour la bibliologie. Vitry-Chatillon : SEDTEP, 1976. 91 p.
5. FOSKETT, D.J.: Introduction to comparative librarianship. Bangalore : Ranganathan Endowment, 1979. 52 p.
6. FOSKETT, D.J.: Pathways for communication. Books and libraries in the information age. London : Clive Bingley, 1984. 140 p.
7. MCGARRY, K.J.: Communication knowledge and the library. London : Clive Bingley; Hamden, Conn. : Linnet Books, co 1975. 207 p.
8. A handbook of comparative librarianship. 2.ed. rev. and enl. Ed. by S. Simsova, M. Mackee. London : Clive Bingley, co 1975. 538 p.
9. Handbook of intercultural communication. Ed. Malefi Kate Asante, Eileen Newmark, Cecil A. Blake. Beverly Hills, Cal. London : Sage, co 1979. 479 p.
10. Intercultural communication. A reader. 2.ed. Ed. by Larry A. Samovar, Richard E. Porter. Belmont : Wadsworth, co 1976. 391 p.
11. JÓZSA Péter: Kód, kultúra, kommunikáció. Budapest : Népműv. Prop. Ird. [1976]. 145 p.
12. JÓZSA Péter: Társadalmi kommunikáció. In: Valóság 1976. 6.sz. 53-66 p.
13. Kommunikáció. Válogatott tanulmányok. Összeáll. és szerk. Horányi Özséb. 1-2. Budapest : Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1977.
14. Kommunikációelméleti szöveggyűjtemény. 1. Válogatta és ford. az előszót és a bev. tanulmányt írta Buda Béla. Budapest : Tankönyvkiadó, 1980. 219 p.
15. Libraries and the communication processe. Proceedings of the Ninth Meeting of IATUL, Lausanne, Switzerland, April 12-16, 1981. Ed. by Nancy Fjällbrant. Göteborg : IATUL, Chalmers Univ. of Technology Library, 1981. 259 p.
16. MCLUHAN, Marshall: The Gutenberg Galaxy. The making of typographic man. Toronto : Univ. of Toronto Press, 1964. 293 p.
17. Many voices one world. Communication and society today and tomorrow. London : Kogan Page; New York : Unipub; Paris : Unesco. 312 p.
18. PROSSER, M.H.: Intercultural communication theory and research : an overview of major constructs. In : Communication yearbook. 2. (1978) New Brunswick, NY : Transaction books. 336-343. p.
19. SZECSKÓ Tamás: Kommunikációs rendszer. Köznapi kommunikáció. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1971. 173 p. (Szociológiai tanulmányok 11.)
20. WILLIAMS, P. - PEARCE, J. Th.: The vital network : a theory of communication and society. Westport, Conn. - London, : Greenwood Press, 1978. 111 p. (Contribution in librarianship and information science, no. 25.)